

The Pattern of Social Management of Wat Mujjarinthavapivihara Buddhist Society to Sustain Tradition and Culture at Current Situation

Prasit Rattanamanee¹, Chanit Chooluan² and Umporn Maneeniam³

¹M.A.(Comparative Religion), Researcher,

Princess Galyani Vadhana Institute of Cultural Studies,

Prince of Songkla University

E-mail: rprasit@bunga.pn.psu.ac.th

²M.A.(Ethical Studies), Lecturer,

³MS.W.(Social Work in Education), Lecturer,

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Abstract

Social management of Wat Mujjarinthavapivihara Buddhist community has been inherited since the past by integrating of belief, history, antique and famous person's records to be a format of social management which expresses in the forms of veneration and gratefulness. Many evidences are outstanding to support this statement such as forebear monument, sacred object of Luangpootuad-nuan and local museum. However, the currently agitative events have obviously influenced on the Buddhist society which results in changing of social management pattern to be more emphasizing on local career support and this leads to increase community income. Those supporting activities are processed in different forms depending on the objective of each project, for instance, artificial flower products from elderly club, traditional massage society and sawdust products association. In addition, the annual traditional and cultural management also have been adapted as the results of modern social structure and presently unsettled situations. The president and committee play an important role to manage those activities achieving the targets. The activities have been focused on relationship between temple, community and agencies. The activities format includes entertainment with some either games or contests, which are funded by agencies, hence, not only can increase merriment, relationship and unity but also can decrease cultural tension.

Keywords: Buddhist society, current situation, social management

รูปแบบการจัดการทางสังคมของชุมชนชาวพุทธ วัดมุกจินทวาปีวิหาร เพื่อการดำรงอยู่ด้านประเพณีและ วัฒนธรรมในสถานการณ์ปัจจุบัน

ประสิทธิ์ รัตนมณี¹, ชนิศร์ ชูเลื่อน² และอำพร มณีเนียม³

¹ศศ.ม.(ศาสนาเปรียบเทียบ), นักวิจัย,

สถาบันวัฒนธรรมศึกษากัลยาณิวัฒนา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

E-mail: rprasit@bunga.pn.psu.ac.th

²ศศ.ม.(จริยศาสตร์ศึกษา), อาจารย์,

³สส.ม.(สังคมสงเคราะห์ทางการศึกษา), อาจารย์,

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การจัดการทางสังคมของชุมชนชาวพุทธวัดมุกจินทวาปีวิหารมีมาตั้งแต่อดีต ได้นำต้นทุนของชุมชนด้านความเชื่อ ประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุ และประวัติบุคคลสำคัญ นำมาจัดการตามรูปแบบการแสดงออกเกี่ยวกับการเคารพ นบถือและกตัญญูกตเวที เช่น อนุสาวรีย์บรรพบุรุษ อนุสรณ์เจ้าพ่อเสือ และพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น เป็นต้น ปัจจุบันสถานการณ์ความไม่สงบส่งผลกระทบต่อสังคมชาวพุทธบริเวณนี้ การจัดการทางสังคมจึงได้แปรเปลี่ยนรูปแบบเป็น เน้นการสร้างงาน สร้างรายได้ เช่น ชมรมผู้สูงอายุผลิตดอกไม้จันทน์ นวดแผนโบราณ และกลุ่มอาชีพประดิษฐ์ผลิตภัณฑ์ด้วยขี้เลื่อย เป็นต้น ส่วนการจัดการด้านประเพณีและวัฒนธรรมประจำปีมีการเปลี่ยนแปลงไปตามโครงสร้างกลไกทางสังคมและสถานการณ์ความไม่สงบ มีประธานและคณะกรรมการชุมชนดำเนินงานขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆ ภายในชุมชนเน้นความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน ชุมชนกับชุมชน ชุมชนกับหน่วยงานราชการ มีรูปแบบกิจกรรมกึ่งบันเทิงเข้ามาหนุนเสริม สร้างสีสัน ความสัมพันธ์ ความสามัคคีระหว่างกันมากขึ้น

คำสำคัญ: การจัดการทางสังคม, ชุมชนชาวพุทธ, สถานการณ์ปัจจุบัน

บทนำ

ชาวชุมชนวัดมุจลินทวาปีวิหารได้เรียกขานตัวเองว่า “ชาวหนองจิก” เนื่องจากอดีตอำเภอหนองจิกมีสถานะเป็นหัวเมืองหนึ่งในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชซึ่งทรงโปรดเกล้าฯ ให้แยกเมืองปัตตานีออกเป็น 7 หัวเมือง คือ “เมืองปัตตานี, เมืองยะลา(ปัจจุบันเป็นจังหวัดยะลา), เมืองยะหริ่ง(ปัจจุบันเป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดปัตตานี), เมืองระแงะ(ปัจจุบันเป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดนราธิวาส), เมืองราหิมน(ปัจจุบันเป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดยะลา), เมืองสายบุรี(ปัจจุบันเป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดปัตตานี) และเมืองหนองจิก(ปัจจุบันเป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดปัตตานี)” (รัชนี้ ไผ่แก้ว, 2544)

ชุมชนหนองจิกมีการรวมตัวกันมานานับศตวรรษแล้ว “สมัยเริ่มแรกบริเวณนี้มีชุมชนดั้งเดิมเพียงกลุ่มเดียวที่บ้าน GUAR (ฆัวร์หรือควน) ตำบลดอนรัก และหมู่บ้านชาวประมงตามริมฝั่งทะเลในท้องที่ตำบลบางตาวา โดยอาศัยอยู่เป็นหย่อมๆ” (สำนักงานคลังจังหวัดปัตตานี 2550, ออนไลน์) เมื่อพระยาวิเชียรภักดีศรีสงครามมาตั้งเมืองขึ้นใหม่ในท้องที่ตำบลตุง ซึ่งเป็นที่ตั้งอำเภอหนองจิกปัจจุบัน ในขณะนั้นยังไม่ได้สร้างวังหนองจิก “แม้แต่ในสมัยพระยาเพชรภิบาลนฤเบศร์, ขุนพิทักษ์เขตต์บน หรือ สมัยพระยามุจลินทร์สรภิกษานนคโรปกการสุนทรภิมหิศรราชภักดี จนกระทั่งถึงสมัยพระยาเพชรภิบาลนฤเบศร์เขตต์มุจลินทร์นฤเบศร์สวามิภักดิ์จึงได้สร้างวังขึ้น” (จุรีรัตน์ บัวแก้ว, 2540) ในคราวเดียวกันนี้ “พระยาวิเชียรภักดีฯ ก็ได้สร้างวัดขึ้นเพื่อใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และทำพิธีตั้งน้ำพระพิพัฒน์สัตยาของข้าราชการเรียกว่า “วัดตุง” ซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นวัดมุจลินทวาปีวิหาร และได้อาราธนาพระอาจารย์พรหมจากเมืองยะหริ่งมาเป็นเจ้าอาวาส” (อนันต์ วัฒนานิก, 2542) ประชาชนได้ติดตามเจ้าเมืองหนองจิกมาจับจองที่ดินตั้งถิ่นฐาน ต่อมาได้มีราษฎรจากเมืองสงขลา และพัทลุงเดินทางเข้ามาตั้งบ้านเรือนบริเวณนี้ด้วย คำว่า “บ้านตุง” จึงเริ่มมีมาตั้งแต่สมัยพระยาวิเชียรภักดีฯ ได้ย้ายเมืองหนองจิกมาสร้างที่บ้านตุง และเรียกชื่อบ้านตุงเป็นตำบลตุงมาจนถึงปัจจุบัน

ทำให้ชุมชนวัดมุจลินท์เรียกตัวเองว่า “ชาวตุง” กลายเป็นชื่อติดปากมากกว่าที่จะเรียกว่า “ชาวหนองจิก”

อาชีพหลักของชาวบ้านบริเวณชุมชนวัดมุจลินท์คือ การทำนา แม้แต่วัดมีนาข้าวหลายไร่ หากชาวบ้านที่มีพื้นที่นาปลูกข้าวน้อยจะมีเวลาทำนาข้าวของวัด โดยแบ่งข้าวเปลือกให้วัดครึ่งหนึ่ง ชาวบ้านครึ่งหนึ่ง “การทำนาข้าวของวัดเป็นบรรยากาศที่สนุกสนาน ทางวัดจะบอกบุญชาวบ้านให้มาช่วยกันในช่วงฤดูทำนา และฤดูเก็บเกี่ยว ทำให้การเก็บข้าวใช้เวลา 1-2 วันก็เสร็จ ทางวัดจะมีรายได้จากการทำนาและขายมะพร้าวมาบำรุงวัดและค่าอาหารสำหรับพระภิกษุสามเณร” (พรณี บุญยเกียรติ, สัมภาษณ์, 2550)

พื้นที่ปลูกข้าวบริเวณนี้มีความอุดมสมบูรณ์ได้ผลผลิตต่อไร่สูงติดต่อกันมาเป็นเวลาช้านาน จนกระทั่งประมาณ พ.ศ. 2505 เกิดเหตุการณ์ผิดปกติเกี่ยวกับระบบกล่าวคือ น้ำทะเลหนุนน้ำในลำคลองตุงจนทำให้น้ำกร่อยจากนั้นน้ำทะเลได้แทรกซึมเข้ามาถึงบริเวณหลังวัดมุจลินทวาปีวิหารซึ่งเป็นแหล่งปลูกข้าว ในช่วงปีแรกมีปัญหากการเพาะปลูกข้าว ชาวบ้านไม่รู้ว่าจะเกิดจากน้ำทะเลซึมเข้ามาในบริเวณนี้ เนื่องจากเหตุการณ์เช่นนี้ไม่เคยปรากฏมาก่อนทำให้ในปีนั้นได้ผลผลิตไม่เต็มที่เพราะต้นข้าวเหี่ยวเฉา

เมื่อผลผลิตข้าวลดลง ชาวบ้านจึงเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตด้วยการรับจ้างทำงานนอกบ้าน โดยผู้ชายรับจ้างทำงานก่อสร้าง โรงงาน และบางคนไปรับจ้างทำงานต่างจังหวัด ส่วนผู้ทำงานอยู่ที่บ้านได้ปลูกผักและเลี้ยงสัตว์เป็นรายได้เสริม เช่น เลี้ยงวัว “ส่วนพื้นที่นาข้าวถูกเปลี่ยนมาทำนาทุ้ง เป็นเหตุให้ชาวนาเลิกอาชีพทำนาอย่างถาวร บางรายขายพื้นที่นาให้กับนายทุน ทำให้นาข้าวบริเวณนี้ถูกทิ้งร้างไป” (สวัสดิ์ แสงทอง, สัมภาษณ์, 7 2550) ปัจจุบันชุมชนชาวพุทธบริเวณนี้มีอาชีพที่หลากหลาย บางส่วนรับราชการ รับจ้าง และเปิดร้านขายของชำ เป็นต้น

ก่อนเกิดสถานการณ์ความไม่สงบใน พ.ศ.2547 วัดมุจลินทวาปีวิหารเป็นแหล่งท่องเที่ยวอีกแห่งหนึ่งในจังหวัดปัตตานี นอกจากวัดข้างให้และศาลเจ้าแม่ลิ้ม-

กอบเหนียว นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติจะ มาเยี่ยมเยือนไม่ขาดสาย ทำให้บรรยากาศมีชีวิตชีวา นักท่องเที่ยวบางกลุ่มมาด้วยความศรัทธาอดีตเจ้าอาวาส บางกลุ่มสนใจโบราณสถานและโบราณวัตถุภายใน พิพิธภัณฑสถาน วัดจึงมีรายได้จากผู้มีจิตศรัทธาบริจาค นำมา พัฒนาวัดและใช้จ่ายเป็นค่าน้ำ ค่าไฟฟ้า และอาหาร สำหรับพระภิกษุสามเณร นอกจากนี้ ยังสร้างรายได้กับ ชุมชนในการประกอบอาชีพเสริมด้วยการทำขนม อาหาร และผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นมาจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว แต่หลังจากเกิดสถานการณ์ความไม่สงบ นักท่องเที่ยว เริ่มลดลงเรื่อยๆ จนปัจจุบันไม่มีนักท่องเที่ยวอีกเลย แม้แต่พุทธศาสนิกชนต่างชุมชนก็ลดน้อยลงไป มีแต่ พุทธศาสนิกชนบริเวณใกล้เคียงที่เข้ามาทำบุญและ ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาาร่วมกัน

สถานการณ์ความไม่สงบตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 - 2549 ก่อให้เกิดความเสียหายทั้งต่อชีวิตและทรัพย์สินเป็น อย่างมาก ทางผู้บริหารบ้านเมืองไม่สามารถตอบได้ว่า จะยุติเมื่อใด ทั้งชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมต่างก็ ได้รับความเสียหาย กลุ่มชาวไทยพุทธซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อย ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้อยู่ในสถานการณ์ขาดที่พึ่ง หวังจะพึ่งอำนาจรัฐก็ถูกเป็นเป้าโจมตี หวังเข้าวัดเพื่อหา ที่พึ่งทางจิตใจ วัดก็ถูกเผา พระถูกทำร้าย การเป็นชน กลุ่มน้อยในท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรม และถูกกดดันจากผู้ก่อความไม่สงบ ทำให้ประชาชนเกิด ความเครียดและหวาดระแวง ผู้มีญาติอยู่ต่างจังหวัด รวมทั้งข้าราชการทำเรื่องย้ายออกนอกพื้นที่ พ่อแม่ไม่กล้า ให้อุปการะอุปสมบท ชาวพุทธไม่กล้าออกมาตักบาตร ในตอนเช้า และเลื่อนช่วงเวลาประกอบพิธีกรรมทาง ศาสนา สถานการณ์ดังกล่าวจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง ทางสังคม ประเพณี และวัฒนธรรม เพื่อการดำรงชีวิตรอด ภายใต้อาณัติความไม่สงบ การจัดการทางสังคมจึง เป็นประเด็นสำคัญ โดยเฉพาะชุมชนต้องปรับตัวให้เข้ากับ การเปลี่ยนแปลง เพราะนักวิชาการ มักจะสรุปว่า "ชาวบ้าน รวมตัวกันได้ดีเมื่อต้องเผชิญกับปัญหาวิกฤต ส่วนสภาวะ ปกติชาวบ้านจะอาศัยการจัดการตามประเพณี แต่เมื่อต้อง

เผชิญปัญหาจากสังคมภายนอกมากขึ้น จึงมีคำถาม ในแง่กระบวนการพัฒนาอยู่เสมอว่า องค์กรชาวบ้านจะ มีศักยภาพในการจัดการได้อย่างต่อเนื่องจริงหรือ" (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2548)

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มุ่งเน้นวิถีความเป็นอยู่ของ ชุมชนชาวไทยพุทธด้านรูปแบบการจัดการทางสังคม เพื่อการดำรงอยู่ด้านประเพณีและวัฒนธรรมที่เคยปฏิบัติ กันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพราะหลักคำสอนทาง ศาสนา พิธีกรรม ความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรม เป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของสังคมไทย เป็นกฎเกณฑ์ ข้อควรปฏิบัติที่หล่อหลอมบ่มเพาะให้ผู้คนมีคุณธรรม จะชักนำเข้าสู่สังคมที่สงบสุข ด้วยเหตุที่ "ประเพณีเป็น รากฐานส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดวัฒนธรรมซึ่งเป็นวิถีชีวิต ของคนในสังคม ประเพณีกับสังคมจึงมีความสัมพันธ์ เชื่อมโยงกัน การศึกษาประเพณีในอดีตช่วยให้เข้าใจ ถึงประเพณีในปัจจุบันและความเป็นไปของประเพณี ในอนาคต" (ประชิด สุกุณะพัฒนา, 2546) และ "ระบบสังคม ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ที่เกี่ยวข้องกับ การดำรงอยู่ร่วมกัน ระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติ มีความร่วมมือ ช่วยเหลือ เอื้ออาทร และสมาชิกมีจิต สำนึก มีอุดมการณ์ร่วมของชุมชน มีความผูกพันในการ สรรสร้างความเป็นชุมชนที่เข้มแข็งและมั่นคง" (ทัศนีย์ ลักษณ์ภิกษุณี, 2548)

วัดมุจลินทวาปีวิหารเป็นวัดเก่าแก่ที่มีบทบาทด้าน การส่งเสริมพระพุทธศาสนา ด้านการศึกษา ด้านประเพณี และอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ซึ่งเป็นต้นทุนของชุมชนที่ มีพลังในการพัฒนาสังคมให้เป็นธรรมและยั่งยืนได้เป็น อย่างดี แต่สภาพการเปลี่ยนแปลงและสถานการณ์บ้าน เมืองในแต่ละท้องถิ่นต่างกัน การรักษารูปแบบด้าน ประเพณีและวัฒนธรรมจึงเป็นเรื่องของการจัดการทาง สังคมซึ่งต้องวิเคราะห์และสังเคราะห์รูปแบบการจัดการ ของชุมชนตามมิติทางประวัติศาสตร์ ความเชื่อ ศาสนา และความสัมพันธ์ทางสังคม เพื่อจะได้มองเห็นภาพความ เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนตามรูปแบบการจัดการทาง สังคมในสถานการณ์ปัจจุบัน และเพื่อการดำรงอยู่ด้าน

ประเพณีและวัฒนธรรม

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทของชุมชนชาวพุทธในเขตพื้นที่วัดมูจลินทวาปีวิหารเกี่ยวกับการจัดการทางสังคมในสถานการณ์ปัจจุบัน

2. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการทางสังคมของชุมชนชาวพุทธในเขตพื้นที่วัดมูจลินทวาปีวิหารด้านประเพณีและวัฒนธรรมประจำปีในสถานการณ์ปัจจุบัน

นิยามศัพท์เฉพาะ

การจัดการทางสังคม หมายถึง การนำต้นทุนของชุมชนมาจัดการ 2 รูปแบบ คือ การจัดการทางสังคมและการจัดการทางด้านประเพณีประจำปีของชุมชนชาวพุทธในเขตพื้นที่วัดมูจลินทวาปีวิหาร

สถานการณ์ปัจจุบัน หมายถึง สถานการณ์ความไม่สงบของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในช่วงพุทธศักราช 2547 - 2550 ที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนชาวพุทธวัดมูจลินทวาปีวิหาร

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาข้อมูลรูปแบบการจัดการทางสังคมของชุมชนชาวพุทธวัดมูจลินทวาปีวิหารเพื่อการดำรงอยู่ด้านประเพณีและวัฒนธรรมในสถานการณ์ปัจจุบัน ใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลโดยสังเขป ดังนี้

1. ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง ด้วยการสำรวจและศึกษาเอกสารที่ให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่จะศึกษาจากแหล่งข้อมูลเอกสารต่างๆ เพื่อเป็นความรู้พื้นฐานในการวิจัย ซึ่งจะช่วยในการกำหนดกรอบความคิดรวมทั้งใช้เป็นข้อมูลประกอบการศึกษาค้นคว้า

2. เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยดำเนินการตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

2.1 ลงพื้นที่ศึกษาบริบทชุมชนชาวพุทธในเขตพื้นที่วัดมูจลินทวาปีวิหาร อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี ด้วยการสัมภาษณ์ชาวบ้านที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ

ประวัติศาสตร์ชุมชน จำนวน 10 คน, คณะกรรมการชุมชนและเจ้าหน้าที่ดูแลผลประโยชน์ภายในวัด จำนวน 10 คน, ประธานและสมาชิกภายในกลุ่มต่างๆ เช่น กลุ่มสหกรณ์ผลิตดอกไม้จันทร์ เป็นต้น จำนวน 10 คน, ผู้มีความรู้เกี่ยวกับการสร้างสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม เช่น พิพิธภัณฑ์โรงเรียนพระปริยัติธรรม เป็นต้น จำนวน 15 คน และคณะกรรมการชุมชน จำนวน 5 คน

2.2 การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในช่วงประกอบพิธีกรรมด้านประเพณีประจำปี เช่น ประเพณีทำบุญเดือนสิบ ประเพณีชักพระ ประเพณีทอดกฐิน เป็นต้น เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมบรรยากาศ และขั้นตอนพิธีกรรม

2.3 การประชุมกลุ่มย่อย ผู้วิจัยใช้รูปแบบการประชุมกลุ่มย่อยเพื่อศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเชื่อประเพณีและวัฒนธรรม ที่ผู้วิจัยได้รวบรวมมาได้ระยะหนึ่งแล้ว โดยเชิญผู้รู้ในพื้นที่ได้แก่ เจ้าอาวาส คณะกรรมการชุมชน ตัวแทนชาวบ้าน และสมาชิกกลุ่มต่างๆ มาพูดคุยเชิงลึกในทุกประเด็น จำนวน 2 ครั้ง

2.4 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ผู้วิจัยจะใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเสริมการศึกษาข้อมูล โดยพิจารณาจากการประชุมกลุ่มย่อยในแต่ละพื้นที่ว่า หากมีผู้ใดรู้ข้อมูลดีแต่ไม่ถนัดที่จะพูดในที่ประชุมกลุ่มย่อย หรือมีเวลาพูดไม่เพียงพอ ผู้วิจัยจะไปขอสัมภาษณ์เพิ่มเติม หรือหากผู้วิจัยได้ข้อมูลว่ามีผู้บางคนไม่ได้มาร่วมกลุ่มย่อยเนื่องจากไม่สะดวก เช่น อายุมาก ผู้วิจัยก็จะตามไปขอสัมภาษณ์ จำนวน 10 คน

3. การวิเคราะห์ข้อมูล
ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลใช้หลายวิธีประกอบกัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.1 นำข้อมูลเอกสารมาใช้เป็นความรู้เบื้องต้นประกอบการค้นคว้าตามขอบเขตเนื้อหา

3.2 นำข้อมูลที่รวบรวมได้จากการบันทึกเทปมาถอดความสรุปสาระสำคัญตามประเด็นศึกษา

3.3 นำข้อมูลจากการสังเกต สัมภาษณ์ และประชุมกลุ่มย่อยมาถอดความสรุปสาระตามประเด็นศึกษา

3.4 นำข้อมูลพร้อมภาพถ่ายประกอบทั้งหมด มาตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ แล้วศึกษาวิเคราะห์ ตามขอบเขตด้านเนื้อหา

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูลแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัย จะประชุมกลุ่มย่อยแบบมีส่วนร่วมโดยเชิญผู้รู้ในชุมชน เพื่อร่วมวิพากษ์วิจารณ์และให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติม จากนั้น นำผลการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นดังกล่าวมาปรับปรุง ผลการวิเคราะห์ข้อมูลให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

4. ขึ้นเสนอผลการศึกษาค้นคว้า ผู้วิจัยเสนอผล การศึกษาค้นคว้าด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

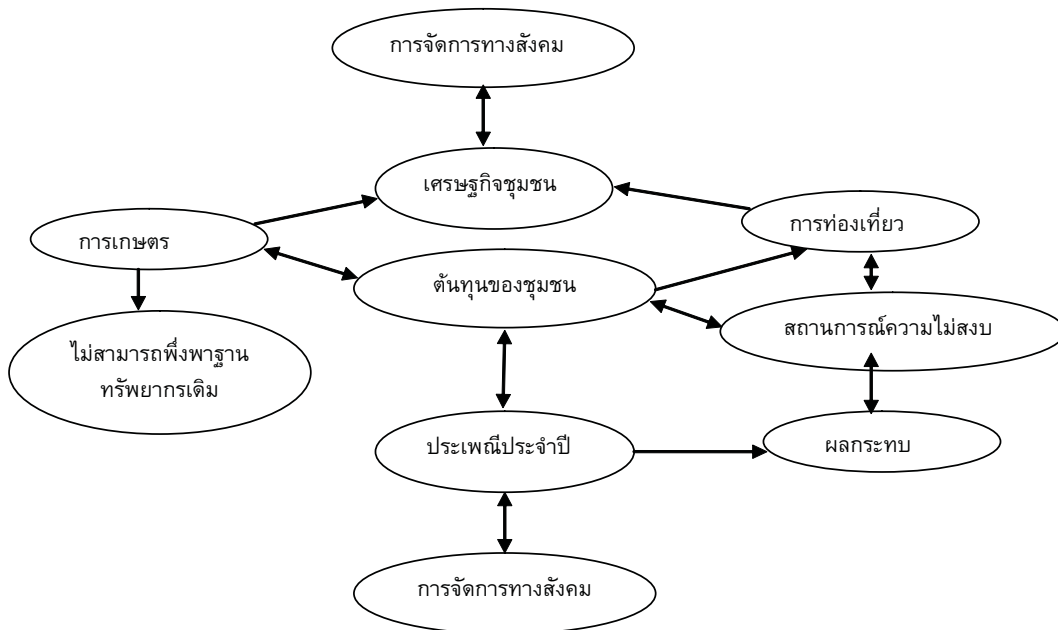
การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการทางสังคมของ ชุมชนชาวพุทธวัดมัจฉลินทวาปีวิหารเพื่อการดำรงอยู่ด้าน ประเพณีและวัฒนธรรมในสถานการณ์ปัจจุบัน” เป็นการ ศึกษาวิจัยเชิงสังคมวิทยาในการจัดการทางสังคมของ ชุมชนชาวพุทธวัดมัจฉลินทวาปีวิหาร และการจัดการทาง ด้านประเพณีและวัฒนธรรมในท่ามกลางสถานการณ์ ปัจจุบัน “ด้วยการนำต้นทุนทางสังคมมาใช้ในการจัดการ จึงไม่แยกส่วนเป็นเรื่องๆ หากมองเป็นองค์รวม มีมิติ

ทางประวัติศาสตร์ มิตินุชนธรรมทางศาสนา วัฒนธรรม ความเชื่อ ทุกฝ่ายเข้ามาพิจารณาหาทางออกร่วมกัน ด้วยความเคารพซึ่งกันและกัน” (ชัชวาลย์ ทองดีเลิศ 2550, ออนไลน์) การศึกษาวิจัยมุ่งเน้นวัดมัจฉลินทวาปีวิหารเป็น จุดศูนย์กลางในการศึกษา และชุมชนชาวพุทธโดยรอบ เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมเพื่อนำองค์ความรู้ ที่มีอยู่มาใช้แก้ปัญหาและเกิดประโยชน์แก่ชุมชน ดังนั้น การจัดการทางสังคมจึงมีการร่วมมือกันระหว่างชุมชน คณะกรรมการวัด คณะกรรมการชุมชน หน่วยงานราชการ มีการรวมกลุ่มสร้างงาน สร้างรายได้ ปรับเปลี่ยนช่วงเวลา และพิธีกรรมในบางประเพณี เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมไว้ เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน “เพราะจารีตประเพณี ความเชื่อ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นสิ่งที่มีบริบท (context) ของตนเอง และเป็นหลักประกันความอยู่รอดของชุมชนในบริบท ของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของพื้นที่นั้นๆ” (เชษฐ เชษฐสันติคุณ, 2547) สรุปผลได้ ดังนี้

1. ต้นทุนของชุมชน

ชุมชนชาวพุทธวัดมัจฉลินทวาปีวิหารมีประวัติศาสตร์ อันยาวนาน เริ่มตั้งแต่พระยาวิเชียรภักดีศรีสงคราม เดินทางมาเป็นเจ้าเมืองหนองจิก และได้นิมนต์หลวงปู่

ภาพ 1 รูปแบบการจัดการทางสังคมของชุมชนชาวพุทธวัดมัจฉลินทวาปีวิหาร



พรหมมาจากอำเภอยะหริ่งร่วมกันสร้างวัดเคียงคู่กับการสร้างวังเป็นรากฐานในการปกครองบ้านเมืองให้มีความสงบเรียบร้อย ทำให้มีชุมชนชาวพุทธก่อกำเนิดขึ้นมาอย่างเข้มแข็งถึงปัจจุบัน เจ้าอาวาสทุกรูป ของวัดมุจลินทวาปีวิหารได้หล่อหลอมจิตใจชาวพุทธและเป็นที่พักพิงความสามัคคีระหว่างวัดกับชุมชน แม้ระบบโครงสร้างของชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เริ่มจากการทำนามีปัญหาน้ำทะเลหนุนทำให้ดินเค็มต้องผันตัวเองมาทำนาทุ่ง เมื่อประสบปัญหาการทำนาทุ่งทำให้พื้นที่อันเป็นฐานทรัพยากรเดิมใช้ประโยชน์ในการทำเกษตรไม่ได้ต้องปล่อยให้ป็นนาร้าง จึงต้องใช้ทรัพยากรใหม่จากภายนอกด้วยการรับจ้างและค้าขาย ทำให้มองเห็นว่าการปรับตัวทางสังคมของชุมชนเป็นไปตามสถานการณ์ทางสังคมมากกว่าการจัดการทางสังคมเพื่อกำหนดทิศทางและกระบวนการด้วยชุมชนเอง

เมื่อชุมชนชาวพุทธวัดมุจลินทวาปีวิหารไม่สามารถพึ่งพาต้นทุนจากฐานทรัพยากรเดิมได้ แต่มีต้นทุนทางวัฒนธรรมด้านความเชื่อ ประวัติศาสตร์ ประเพณีและวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ และประวัตินุคคลสำคัญ ซึ่งมีเจ้าอาวาสตั้งแต่อดีตเป็นผู้นำทางด้านจิตวิญญาณจึงมีการจัดการทางสังคมบนพื้นฐานต้นทุนเหล่านี้ เช่น การสร้างพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ซึ่งเป็นความประสงค์ของหลวงพ่อดำที่มองเห็นคุณค่าของสิ่งล้ำค่าทางโบราณวัตถุภายในวัดและโบราณวัตถุที่มีชาวบ้านนำมาบริจาค วัดจึงกลายเป็นแหล่งรวบรวมโบราณวัตถุที่มีค่าควรแก่การศึกษาและดำรงอัตลักษณ์ของชุมชน ส่วนโรงเรียนพระปริยัติธรรมกุลบุตรผู้เข้ามาบวชเรียนจะได้รับความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมที่เป็นสื่อสัญลักษณ์ความเข้มแข็งทางวัฒนธรรม

นอกจากนั้น ต้นทุนทางความเชื่อและประวัติศาสตร์ทางวัดกับชุมชนก็ได้ร่วมมือจัดการตามรูปแบบพื้นฐานด้านจิตใจที่แสดงออกถึงความกตัญญูกตเวที และความเคารพนับถือในฐานะผู้ก่อตั้งและผู้มีพระคุณต่อชุมชน เช่น อนุสาวรีย์บรรพบุรุษ รูปปั้นอดีตเจ้าอาวาส อนุสรณ์เจ้าพ่อเสือ เป็นต้น ทำให้วัดและชุมชนบริเวณนี้เป็น

แหล่งท่องเที่ยวมีประชาชนจากภาคอื่นๆ และประเทศเพื่อนบ้านเข้ามาท่องเที่ยวอย่างไม่ขาดสาย ทำให้มีเงินจากการบริจาคนำมาบำรุงค่าน้ำ ค่าไฟ ทุนการศึกษาพระภิกษุสามเณร และเป็นการสร้างงานสร้างรายได้ให้กับชุมชนในการผลิตสินค้าขายนักท่องเที่ยว

สถานการณ์ความไม่สงบที่เริ่มต้นมาตั้งแต่ พ.ศ. 2547 ทั้งชาวไทยและประเทศเพื่อนบ้านไม่กล้าเดินทางมาท่องเที่ยว ทำให้บรรยากาศภายในวัดและชุมชนเงียบเหงา ส่งผลให้ชาวบ้านขาดรายได้ในการผลิตผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นมาจำหน่าย การเดินทางออกนอกพื้นที่เพื่อประกอบอาชีพไม่มีความปลอดภัย การจัดการทางสังคมของชุมชนจึงขับเคลื่อนไปในรูปแบบใหม่เป็นการสร้างงานสร้างรายได้ด้วยการรวมกลุ่ม เช่น สหกรณ์ชุมชน ชมรมผู้สูงอายุผลิตดอกไม้จันทน์ การวาดแผนโบราณ กลุ่มอาชีพประดิษฐ์ผลิตภัณฑ์ด้วยขี้เลื่อย ซึ่งมีเจ้าอาวาสสนับสนุนด้านเงินทุนหมุนเวียน และหน่วยงานราชการให้ความช่วยเหลือเป็นผู้ฝึกหัดอาชีพและมอบงบประมาณในการก่อตั้ง โดยใช้อาคารอเนกประสงค์ของวัดเป็นจุดศูนย์กลางการรวมกลุ่ม

นอกจากนี้ สถานการณ์ความไม่สงบตลอดช่วงเวลาที่ผ่านมา ส่งผลให้การใช้พื้นที่สาธารณะของรัฐเพื่อออกกำลังกายไม่มีความปลอดภัย ประชาชนชุมชนจึงได้ร่วมมือกับท้องถิ่นกำหนดนโยบายในการสร้างพื้นที่สาธารณะด้วยการของบประมาณสร้างลานกีฬา ทำให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมรวมกลุ่มตั้งเป็นชมรมเปตอง แอโรบิก ฟุตบอล และลานการละเล่นของเด็กๆ เป็นการจัดการทางสังคมรูปแบบใหม่ที่สามารถขับเคลื่อนชุมชนไปสู่ความเข้มแข็งบนพื้นฐานความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน

2. ต้นทุนด้านประเพณี

ต้นทุนด้านประเพณีของชุมชนมีความเกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา ผูกโยงกับความเชื่อดั้งเดิมที่ชุมชนยึดเป็นแนวทางปฏิบัติ แม้ตัวพิธีกรรมจะเปลี่ยนแปลงไปตามโครงสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและสถานการณ์ความไม่สงบ แต่เมื่อมีคณะกรรมการชุมชนดำเนินงานขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆ ภายในชุมชน

ทำให้เกิดการประสานงานระหว่างวัด ชุมชน หน่วยงานราชการ เอกชน องค์กรการบริหารส่วนตำบล สภาวัฒนธรรม และเทศบาลตำบลนอกจิก เข้ามามีส่วนในการจัดกิจกรรมด้านประเพณีร่วมกัน ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมรูปแบบใหม่ด้วยงบประมาณหนุนเสริมเพื่อความบันเทิง ตลอดจนเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน วัด และหน่วยงานราชการ ผสมผสานประเพณีและวัฒนธรรมตามรูปแบบปฏิบัติอย่างในอดีต พอสรุปได้ดังนี้

1) ประเพณีงานบวช งานศพ มีสถาบันครอบครัว

เป็นเจ้าภาพในการดำเนินการจัดการด้านประเพณี รูปแบบขั้นตอนของพิธีกรรมยังอิงหลักการที่ได้ปฏิบัติมาตั้งแต่อดีต แต่ปรับเปลี่ยนสถานที่จัดงานและช่วงเวลาการประกอบพิธีกรรม สาเหตุหลักมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเหตุการณ์ความไม่สงบ ชุมชนจึงหันมานิยมใช้สถานที่ภายในวัดแทนการจัดงานที่บ้าน และเจ้าอาวาสแนะนำว่าการเปลี่ยนแปลงเวลาไม่กระทบต่อการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลไปให้ผู้ล่วงลับ จึงมีการปรับเปลี่ยนช่วงเวลาโดยหลีกเลี่ยงพิธีกรรมช่วงค่ำมาประกอบพิธีกรรมในเวลากลางวัน ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่ทุกคนให้การยอมรับ ทั้งนี้ ต้องคำนึงถึงความปลอดภัยของญาติมิตรผู้สูญเสียในการเดินทางมาร่วมพิธีเป็นหลัก

2) ประเพณีทำบุญเดือนสิบ ชักพระ ลอยกระทง สงกรานต์ และทอดกฐิน เป็นประเพณีประจำปี ประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ผสมผสานโครงสร้างทางความเชื่อแบบวิถีชีวิตวัฒนธรรมไทยโบราณ มีการประกอบกิจกรรม 2 อย่าง คือ กิจกรรมด้านพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและกิจกรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับศาสนาแต่เข้ามาหนุนเสริมเพื่อสร้างความบันเทิง มีการประสานความร่วมมือระหว่างคณะกรรมการวัด ประชาชน ชุมชนแต่ละชุมชน หน่วยงานราชการ และองค์การบริหารส่วนตำบล โดยประชาชนชุมชนเป็นผู้แจ้งให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วม และประสานงานกับหน่วยงานราชการให้เข้ามาช่วยเหลือสนับสนุนงบประมาณและช่วยจัดกิจกรรม ก่อให้เกิดการประสานความสัมพันธ์อันดีระหว่าง

หน่วยงานภาครัฐ วัด และชุมชน รวมทั้งเป็นการช่วยอนุรักษ์ ฟื้นฟูประเพณีและวัฒนธรรมให้ดำรงอยู่ เช่น ประเพณีทำบุญเดือนสิบ หน่วยงานราชการเข้ามาช่วยเหลือด้านงบประมาณ การตัดสินการประกวด พิธีกร และจัดกิจกรรมเสริมกึ่งบันเทิงร่วมกับประชาชนชุมชนในการประกวดหมักรับ แข่งขันป็นร้านแปรต ประกวดขับร้องเพลงลูกทุ่ง เป็นต้น ประเพณีชักพระทางเทศบาลได้จัดให้มีการประกวดแข่งขันตีกลองตะโพน จัดขบวนแห่เรือพระประเพณีทอดกฐิน มีหน่วยงานราชการและกองพัน อรบ. ที่ 1 หนองจิก เข้ามามีส่วนร่วมกับชุมชนในการตั้งกระบวนแห่กลองยาวอย่างสวยงาม ประเพณีลอยกระทงมีการจัดประกวดนางนพมาศ จัดประกวดกระทง เป็นต้น แต่ละกิจกรรมล้วนมีการประสานความร่วมมือระหว่างชุมชนในการเขียนโครงการของงบประมาณไปยังหน่วยงานราชการ เช่น เทศบาลตำบลหนองจิก องค์กรการบริหารส่วนตำบลหนองจิก และสภาวัฒนธรรมจังหวัด ก่อนจัดกิจกรรมจะมีการประชุมวางแผนร่วมกันเพื่อกำหนดความรับผิดชอบของแต่ละชุมชน และขอความร่วมมือเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานราชการให้เข้ามาดำเนินการในเรื่องพิธีกรรมและการจัดการประกวดต่างๆ ส่วนเรื่องการรักษาความปลอดภัยจะมี ชม.บ.(ชุดรักษาความปลอดภัยหมู่บ้าน) อรบ.(อาสารักษาความปลอดภัยหมู่บ้าน) และกองพัน อรบ.ที่ 1 หนองจิก มาช่วยดูแล

3) ประเพณีวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น มาฆบูชา วิสาขบูชา อาสาฬหบูชา เข้าพรรษา และสลากภัต เป็นพิธีกรรมที่มีฐานความเชื่อทางพระพุทธศาสนาโดยตรง ถือเป็นประเพณีบุญกุศลเพื่อสร้างสมบารมีให้กับตนเอง มีคณะสงฆ์เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรม และยังมียึดหลักการปฏิบัติตามรูปแบบพิธีกรรมอันเกี่ยวข้องกับศาสนา ไม่มีพิธีกรรมเสริมกึ่งบันเทิง ประชาชนในพื้นที่ยังคงให้ความสำคัญกับพิธีกรรม ส่วนเด็กและเยาวชนซึ่งเริ่มเห็นห่างจากพิธีกรรมอันเกี่ยวข้องกับศาสนาที่ไม่มีพิธีกรรมกึ่งบันเทิง ประชาชนที่มาร่วมในพิธีกรรมส่วนมากเป็นผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ จากเหตุการณ์ความไม่

สงบส่งผลกระทบต่อการประกอบพิธีกรรม โดยเฉพาะเวลาในการเวียนเทียนต้องเลื่อนมาเป็นช่วงเย็น เพื่อความปลอดภัยในการเดินทางกลับของผู้มาร่วมพิธีกรรม

อภิปรายผล

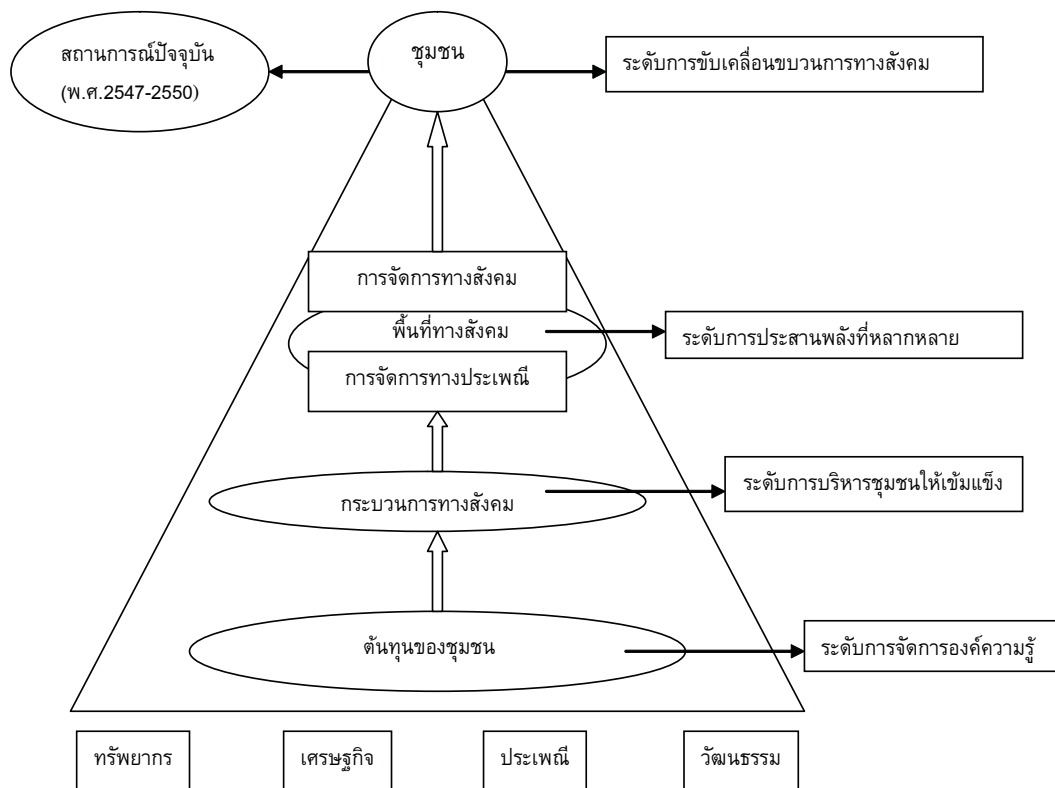
การศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการทางสังคมของชุมชนชาวพุทธวัดมัจฉลินทวาปีวิหารเพื่อการดำรงอยู่ด้านประเพณีและวัฒนธรรมในสถานการณ์ปัจจุบัน ผู้วิจัยอภิปรายผลตามข้อมูลที่ได้ศึกษาตามวัตถุประสงค์และกรอบทฤษฎีการจัดการทางสังคม 4 ระดับ คือ ระดับการจัดการความรู้, ระดับการบริหารองค์กร, เครือข่าย และชุมชนให้มีความเข้มแข็ง, ระดับการประสานพลังที่หลากหลาย และระดับการขับเคลื่อนขบวนการทางสังคม (ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม, 2547) ดังภาพ 2

การศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการทางสังคมของชุมชนชาวพุทธวัดมัจฉลินทวาปีวิหารเพื่อการดำรงอยู่ด้านประเพณีและวัฒนธรรมในสถานการณ์ปัจจุบัน ผู้วิจัยอภิปรายผลตามข้อมูลที่ได้ศึกษาตามวัตถุประสงค์ดังนี้

ชุมชนชาวพุทธในเขตพื้นที่วัดมัจฉลินทวาปีวิหารมีการจัดการทางสังคม 3 ช่วง คือ

ช่วงแรก เป็นช่วงการสร้างต้นทุนของชุมชน ซึ่งเป็นฐานทรัพยากรในอดีตโดยเป็นพื้นที่บุกเบิกในสมัยพระยาวิเชียรภักดีศรีสงครามมาตั้งเมืองขึ้นใหม่ในท้องที่ตำบลตุงอันเป็นที่ตั้งอำเภอหนองจิกในปัจจุบัน มีการจัดการพื้นที่ป่าให้เป็นพื้นที่ทางการเกษตร อันเป็นต้นทุนพื้นฐานทางเศรษฐกิจที่ใช้กระบวนการการมีส่วนร่วมในการสร้างพื้นที่เชื่อมโยงเข้าสู่ “การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็น

ภาพ 2 กรอบแนวคิดทฤษฎีการจัดการทางสังคมของชุมชนชาวพุทธวัดมัจฉลินทวาปีวิหาร



กระบวนการอย่างหนึ่ง จะได้แสดงออกในทางพฤติกรรมร่วมกันในลักษณะต่างๆ เช่น ร่วมกันคิดค้นหาปัญหา ดำเนินการแก้ปัญหา และติดตามประเมินผล เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่พึงประสงค์ร่วมกัน” (นพรัตน์ รัตนพงศ์, 2543) ทำให้ชุมชนมีพลังในการขับเคลื่อนตามกระบวนการแบบเกษตรกรรมอย่างได้ผล แม้จะไม่มีโครงสร้างเครือข่ายจากองค์กรภายนอกเข้ามาขับเคลื่อน เพราะพื้นฐานสังคมแบบเกษตรกรรมในอดีตใช้การขับเคลื่อนชุมชนให้มีความเข้มแข็งจากภายใน

ส่วนพื้นที่ทางวัฒนธรรม เมื่อพระยาวิเชียรภักดีศรีสงครามมาตั้งเมืองขึ้นใหม่ที่ตำบลตุง มีประชาชนติดตามเจ้าเมืองหนองจิกมาจับจองที่ดินตั้งถิ่นฐานขึ้นมา ต่อมา มีราษฎรจากเมืองสงขลาและพัทลุงได้เดินทางเข้ามาตั้งบ้านเรือนบริเวณนี้ แต่ละกลุ่มได้นำเอาระบบความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรมเข้ามาบูรณาการร่วมกัน ทำให้เกิดการผสมผสานต้นทุนทางประวัติศาสตร์ ความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรมของชาวบ้าน “ตุง” หรือ “หนองจิก” มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน นอกจากนั้น ยังมีกลุ่มชาวจีนได้มาอาศัยอยู่รวมกันในบริเวณนี้ด้วย สังเกตได้จากบริเวณหลังป่าช้าของวัดจะมีหลุมฝังศพของชาวจีนหลายตระกูล ในช่วงสงครามได้มีการบังคับกลุ่มอุปราชจูงใจร่วมกันทั้งชาวไทยพุทธและชาวไทยเชื้อสายจีน มีการจัดการองค์ความรู้ด้วยการสะสมต้นทุนของชุมชนทางด้านความเชื่อ ประวัติศาสตร์ ประเพณี และวัฒนธรรม ที่ได้จากการผสมผสานความหลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งต้นทุนทางสังคมเหล่านี้เกิดจากกลุ่มชนแต่ละกลุ่มนำมาจากท้องถิ่นอื่น ทำให้ไม่มีร่องรอยประเพณีท้องถิ่นดั้งเดิม มีเพียงประเพณี และวัฒนธรรมประจำปีที่ได้รับการสืบทอดต่อๆ กันมา โดยมีวัดเป็นจุดศูนย์กลางในการขับเคลื่อนพลังทางสังคมที่รวบรวมชาวบ้านให้มาอยู่ในกรอบวัฒนธรรมอย่างมีระบบ ก่อเกิดการรวมกลุ่มในการดำเนินกิจกรรมทางด้านสังคมอย่างเข้มแข็งบนพื้นฐานความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรมที่ได้รับการถ่ายทอดกันมา “สังคมชนบทธรรมนิยม ประเพณี และวัฒนธรรมที่เกื้อกูลกับการดำรงอยู่ร่วมกัน ระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติ

มีความร่วมมือร่วมใจ ช่วยเหลือ เอื้ออาทร และสมาชิกทุกคนมีจิตสำนึก มีอุดมการณ์ร่วมของชุมชน มีความผูกพันในการสรสร้างความเป็นชุมชนที่เข้มแข็งและมั่นคง (ทัศนีย์ ลักษณ์ภิกษุณี, 2548) ทำให้ชุมชนมีพลังที่เข้มแข็งในการอยู่ร่วมกัน

ช่วงที่สอง ช่วงการเปลี่ยนแปลงต้นทุนอันเป็นฐานทรัพยากรเดิม กล่าวคือ การทำนาที่เป็นพื้นฐานการเกษตรที่สร้างรายได้หลักทางเศรษฐกิจ ประสบปัญหาจากน้ำทะเลหนุนทำให้ดินเค็มทำนาไม่ได้ ต้องพลิกพื้นที่แปลงนามาสู่งการทำนาทุ่งตามโครงสร้างการเปลี่ยนแปลงตามระบบเศรษฐกิจกระแสหลัก คือ เศรษฐกิจแบบทุนนิยมแพร่เข้ามาสู่ชุมชน ประชาชนซึ่งไม่รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงตามโครงสร้างสังคมแบบอุตสาหกรรมได้หันไปประกอบอาชีพทำนาทุ่งตามระบบกลไกทางสังคม บางครอบครัวขายแปลงนาให้กับนายทุนที่กว้านซื้อด้วยราคาแพง ความรุ่งเรือง การประกอบอาชีพ ที่เกิดขึ้นจากระบบทุนนิยมดำรงอยู่เพียงระยะเวลาอันสั้น เมื่อสิ่งแวดล้อมถูกทำลายด้วยระบบน้ำจากนาทุ่งก่อให้เกิดน้ำเน่าเสีย ดินเปรี้ยว กระทบต่อสิ่งมีชีวิตและการประกอบอาชีพการทำนาที่อยู่ใกล้เคียงโดยรอบ สถานการณ์เหล่านี้ส่งผลมายังผู้ประกอบการทำนาทุ่งให้เกิดสภาวะขาดทุน โดยเฉพาะชาวบ้านที่มีต้นทุนน้อยไม่สามารถดำเนินการต่อได้จึงต้องล้มเลิกอาชีพในที่สุด

ผลกระทบจากการทำนาทุ่งไม่เพียงแต่ทำให้ชาวบ้านกลับมาประกอบอาชีพทำนาดั้งเดิมไม่ได้ ยังส่งผลต่อการประกอบอาชีพอื่นๆ ตามมา เพราะชุมชนขาดกระบวนการในการจัดการองค์ความรู้การทำเกษตรแบบทุนนิยม จึงไม่สามารถที่จะรวมกลุ่มพลังในการขับเคลื่อนกระบวนการทางสังคมให้มีความเข้มแข็งได้ ทำให้โครงสร้างสังคมแบบเกษตรกรรมต้องหมดยุค เพราะชาวบ้านไม่สามารถใช้ฐานทรัพยากรเดิมได้อีก ต้องหันไปพึ่งพาทรัพยากรใหม่จากภายนอก คือ การรับจ้าง ค้าขาย ทำให้พื้นที่ทางการเกษตรกลายเป็นพื้นที่เก่าที่ถูกทอดทิ้งให้กลายเป็น นาร้าง ไม่มีการจัดการ เนื่องจากกระบวนการที่สร้างเครือข่ายเชิงพื้นที่เพื่อขับเคลื่อนชุมชนนั้นไม่มีพลังจากเครือข่าย

ภายนอก ส่วนภายในก็ไม่ได้มีการรวมตัวกันในการจัดการทางสังคมแบบสังคมเกษตรกรรมอย่างในอดีต

ส่วนต้นทุนด้านประเพณีและวัฒนธรรม มีวัดมัจฉินทวาปีวิหารเป็นศูนย์กลาง สามารถดำเนินกิจกรรมให้อยู่ในกรอบเดียวกันบนพื้นฐานทางพระพุทธศาสนา และสามารถนำมาเป็นต้นทุนทรัพยากรในการสร้างงานสร้างรายได้ทางเศรษฐกิจด้วยการท่องเที่ยว เริ่มจากการจัดการองค์ความรู้ทางความเชื่อ ประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุ และระบบการศึกษาตามวิถีพุทธศาสนาให้เกิดเป็นรูปธรรม มีเจ้าอาวาสเป็นแกนกลางในการดึงมวลชนจากชุมชนภายในและชุมชนบริเวณใกล้เคียงเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างทุนทางวัฒนธรรม ใช้งบประมาณที่ได้รับจากการบริจาคตามแรงศรัทธาที่มีต่ออดีตเจ้าอาวาสและผู้ที่ยึดสร้างวัดคือ เจ้าเมือง กระบวนการขับเคลื่อนสังคมในช่วงนี้จะมีเจ้าอาวาสเป็นศูนย์กลางในการดำเนินการร่วมกับชุมชนในการสร้างสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมขึ้นมา เช่น พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น โรงเรียนพระปริยัติธรรม อนุสาวรีย์บรรพบุรุษ ศาลเจ้าพ่อเสือ เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีการก่อตั้งกองทุนมูลนิธิด้านสังคมสงเคราะห์เพื่อช่วยเหลือพุทธศาสนิกชน การจัดการตั้งอยู่บนพื้นฐานความศรัทธาของชาวชุมชนและความตั้งใจของเจ้าอาวาส ด้วยความร่วมมือของชุมชนกลายเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมซึ่งมีคุณค่าและได้รับความนิยมนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและเพื่อนบ้านใกล้เคียง ทางวัดสามารถนำเงินจากการบริจาคในแต่ละเดือนมาบริหารจัดการได้เป็นอย่างดี เช่น ค่าน้ำ ค่าไฟฟ้า อาหารสำหรับพระภิกษุสามเณร ค่าบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรม และค่าดูแลพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นของวัด การท่องเที่ยวกลายเป็นฐานทรัพยากรจากภายนอกที่เข้ามาสร้างงานสร้างรายได้ของชุมชน การจัดการความรู้ทางวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบนี้ สามารถเชื่อมโยงกับเครือข่ายจากภายนอกให้เข้ามาเป็นพลังในการขับเคลื่อนกระบวนการทางสังคมให้มีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น

ช่วงที่สาม การจัดการทางสังคมในสถานการณ์ปัจจุบันมีคณะทำงานที่เรียกว่า “คณะกรรมการชุมชน”

ขึ้นกับเทศบาล ตำบลหนองจิก ทำหน้าที่ดูแลจัดการชุมชนในทุกๆ ด้าน ให้มีความเข้มแข็ง นอกจากนั้น ยังมีคณะทำงานที่เรียกว่า คณะกรรมการ “บรม บวร” ทำงานร่วมด้วย แต่จะเน้นการดูแลเรื่องการศึกษาหรือการเรียนรู้ของชุมชนเป็นหลัก คณะทำงานทั้งสองนี้ทำงานประสานกันในลักษณะการจัดการทางสังคมอย่างเต็มรูปแบบ เพื่อนำชุมชนไปสู่ความเข้มแข็ง จึงกำหนดนโยบายในการวางแผนร่วมกับท้องถิ่นและหน่วยงานราชการ โดยมีวัดและ 4 ชุมชน คือ ชุมชนวัดมัจฉินทวาปี ชุมชนริมคลอง ชุมชนโคกตีปลี และชุมชนโคกจันทน์พร้อมให้ความร่วมมือแม้สถานการณ์ความไม่สงบจะเป็นปัจจัยภายนอกที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนด้านการประกอบอาชีพ และความปลอดภัยด้านชีวิต แต่การจัดการองค์ความรู้ก็ได้สร้างพื้นที่ทางสังคมขึ้นมาใหม่ เน้นการสร้างงานสร้างรายได้ด้วยการรวมกลุ่ม เช่น สหกรณ์ชุมชน การผลิตดอกไม้จันทน์ ผลิตภัณฑ์ ขี้เลื่อย นวดแผนโบราณ นอกจากนี้การใช้พื้นที่สาธารณะของรัฐตามสถานที่ต่างๆ ซึ่งไม่มีความปลอดภัย ประชาชนชุมชนก็ได้ร่วมมือกับเทศบาลตำบลหนองจิก และองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นของงบประมาณสร้างลานกีฬา ทำให้ชุมชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมรวมกลุ่มตั้งชมรมเปตอง แอโรบิก ฟุตบอล ลานการละเล่นของเด็กๆ เป็นการจัดการทางสังคมรูปแบบใหม่ที่สามารถขับเคลื่อนชุมชนไปสู่ความเข้มแข็ง เท่ากับได้ดำเนินการเพื่อบรรเทาปัญหาสถานการณ์ปัจจุบันได้เป็นอย่างดี แต่บางกิจกรรมขาดการประสานพลังการขับเคลื่อนจากภายนอก เพื่อดำเนินการสร้างเครือข่ายการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง กล่าวคือ ปล่อยให้แต่ละกลุ่มบริหารจัดการสร้างงานสร้างรายได้อย่างไม่เป็นระบบ ส่งผลให้ไม่สามารถดำเนินการไปได้อย่างต่อเนื่องเพราะขาดเงินทุนหมุนเวียนและประสบปัญหาด้านการตลาดรวมถึงการพัฒนาศักยภาพด้านการผลิตผลิตภัณฑ์

ส่วนพื้นที่เก่าซึ่งเกิดจากการบริหารจัดการในช่วงที่สอง เช่น โรงเรียนพระปริยัติธรรม พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นซึ่งเดิมเป็นพื้นที่ที่สร้างความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมรองรับนักท่องเที่ยวที่จะเข้ามาเยี่ยมเยือนก็ได้รับผล

กระทบโดยตรงจากสถานการณ์ความไม่สงบ เมื่อไม่มีการกำหนดนโยบายในการบริหารจัดการปล่อยให้เป็นที่ของวัดและชุมชนดูแลจัดการเพียงลำพัง ทำให้พิพิธภัณฑสถานต้องปิดตัวลงหนึ่งหลัง ส่วนอีกหนึ่งหลังเปิดบริการไม่เต็มที่เพราะขาดกระบวนการบริหารจัดการในการสร้างเครือข่ายจากภายนอก จึงไม่สามารถขับเคลื่อนไปสู่ความเข้มแข็งได้

ในส่วนของรูปแบบการจัดการด้านประเพณีประจำปีของชุมชนชาวพุทธวัดมุขลินีในสถานการณ์ปัจจุบันซึ่งอยู่ในช่วงที่มีคณะกรรมการชุมชนเข้ามาดำเนินงานตามนโยบายของรัฐบาล และคณะกรรมการ “บรม บวร” ทำงานร่วมกัน ทำให้มีการจัดการองค์ความรู้ใหม่เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน มีการร่วมมือกันระหว่างวัด คณะกรรมการชุมชนทั้ง 4 ชุมชนที่มีชาวพุทธอาศัยอยู่โดยรอบ หน่วยงานราชการ และองค์การบริหารส่วนตำบลบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ เริ่มตั้งแต่การประชุมวางแผน กำหนดกิจกรรม แบ่งหน้าที่ ประชาสัมพันธ์ จัดเตรียมสถานที่ เป็นต้น

การดำเนินกิจกรรมด้านประเพณีประจำปี มีกิจกรรม 3 ด้าน ผสมผสานกัน คือ กิจกรรมด้านประเพณีพิธีกรรม, กิจกรรมด้านประเพณีกึ่งบันเทิง และกิจกรรมหนุนเสริมเพื่อความบันเทิง แต่ละประเพณีมีความแตกต่างกัน เช่น ประเพณีงานบวช งานศพ รวมทั้งประเพณีสำคัญทางศาสนา คือ มาฆบูชา วิสาขบูชา อาสาฬหบูชา เข้าพรรษา และสลากภัต ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่มีฐานความเชื่อทางพระพุทธศาสนาโดยตรงจะปฏิบัติตามรูปแบบพิธีกรรมอันเกี่ยวเนื่องกับศาสนา โดยไม่มีกิจกรรมหนุนเสริมกึ่งบันเทิง แต่ก็ยังคงเป็นพลังในการสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็ง แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงช่วงเวลาการประกอบพิธีกรรมบ้าง เช่น พิธีกรรมสวดพระอภิธรรมไม่สามารถกำหนดเวลาแน่นอนได้ เนื่องจากญาติผู้เสียชีวิตที่อยู่ต่างจังหวัดเดินทางมาถึงตอนเที่ยง บางครั้งต้องนิมนต์พระมาสวดพระอภิธรรมเพื่อเดินทางกลับก่อนค่ำ ทำให้บรรยากาศงานช่วงค่ำจะมีเพียงศพที่ตั้งอยู่ภายในศาลา และเริ่มพิธีอีกครั้งเช้าวันรุ่งขึ้น นอกจากนี้ การเวียนเทียนในตอนค่ำก็เปลี่ยนมาประกอบพิธีกรรมในช่วงเย็น

เพื่อความปลอดภัยในการเดินทางของผู้ร่วมกิจกรรม นับเป็นการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน โดยมีประธานชุมชน คณะกรรมการวัด ผู้รักษาความปลอดภัยหมู่บ้าน และทหารที่ประจำการภายในวัด ช่วยดูแลความปลอดภัยและอำนวยความสะดวกสร้างความมั่นใจให้ชาวพุทธในบริเวณใกล้เคียงได้เดินทางมาร่วมประกอบพิธีกรรม

ด้านประเพณีที่มีประธานชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน เช่น ประเพณีทำบุญเดือนสิบ ชักพระลอยกระทง สงกรานต์ และทอดกฐิน เป็นประเพณีประจำปีที่มีการประกอบกิจกรรม 2 ด้าน คือ กิจกรรมด้านพิธีกรรมเกี่ยวเนื่องกับศาสนา และกิจกรรมที่ไม่เกี่ยวเนื่องกับศาสนาแต่เข้ามาเสริมในลักษณะกึ่งบันเทิง มีประธานชุมชนเป็นแกนกลางในการขับเคลื่อนกระบวนการทางสังคม โดยวางแผนร่วมกันระหว่างประธานแต่ละชุมชน คณะกรรมการวัด ตัวแทนชุมชน และประสานความร่วมมือไปยังหน่วยงานราชการ องค์กรเอกชน และองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น วัฒนธรรมรูปแบบใหม่ที่มีการจัดสรรงบประมาณช่วยเหลือการดำเนินกิจกรรมต่างๆ จะได้รับความนิยมนิยมจากชุมชนเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะชุมชนชาวพุทธที่เริ่มมีความอ่อนแอทางวัฒนธรรมซึ่งได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบ การรวมกลุ่มจัดกิจกรรมทางด้านประเพณีจึงเป็นสิ่งที่ลำบาก ตัวอย่างเช่น ประเพณีชักพระ หลายวัดเริ่มกังวลด้านความปลอดภัย ช่วงเส้นทางการลากเรือพระ โดยไม่มีพลังจากองค์กรภายนอกเข้ามาเชื่อมประสานระหว่างวัดกับชุมชนจึงต้องยกเลิกการทำเรือพระ การมีประธานชุมชนทำให้มีพลังขับเคลื่อนกิจกรรมด้านประเพณีที่หลากหลายเพื่อผ่อนคลายจากสถานการณ์ความไม่สงบ มีการประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐ ผู้บริหารส่วนท้องถิ่น มีกิจกรรมเสริมกึ่งบันเทิงเข้ามาสร้างสีสันของงานให้ยิ่งใหญ่ แต่ก็มีผลกระทบกับโครงสร้างวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ชุมชนประกอบพิธีกรรมขึ้นด้วยจิตวิญญาณ ค่านิยม ความเชื่อ ซึ่งถูกวัฒนธรรมสมัยใหม่ที่มีความเข้มแข็ง อาทิ กิจกรรมกึ่งบันเทิงและกิจกรรมบันเทิงต่างๆ เข้าไปอิงอาศัย

งบประมาณและการจัดการของหน่วยงานที่สนับสนุนจากภาครัฐ จึงทำให้ในอนาคตอาจกลายเป็น “ประเพณีประดิษฐ์” ที่จัดขึ้นมาตามงบประมาณและความต้องการของหน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุน โดยประชาชนเปลี่ยนฐานะจากเป็นผู้มีส่วนร่วมกลายเป็นเพียงผู้ให้ความร่วมมือในการประกอบพิธีกรรม

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยรูปแบบการจัดการทางสังคมของชุมชนชาวพุทธวัดมัจฉินทวาปีวิหารด้านประเพณีและวัฒนธรรมในสถานการณ์ปัจจุบัน ส่งผลให้มองเห็นการพัฒนาการจัดการทางสังคมของชุมชนในการขับเคลื่อนขบวนการทางสังคม เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและมีประเด็นศึกษาได้ต่อไป ดังนี้

1. พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นวัดมัจฉินทวาปีวิหารและโรงเรียนพระปริยัติธรรม ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน โดยการจัดการด้านสังคมควบคู่กับหลักการบริหารเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาแบบ “ไม่หยุดนิ่ง” ด้วยงบประมาณ แหล่งทุน ควบคู่กับการบริการวิชาการ ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบโดยตรง ส่งผลให้นักท่องเที่ยวจากภูมิภาคอื่นของประเทศและประเทศเพื่อนบ้าน ไม่เดินทางมาท่องเที่ยว กลายเป็นปัญหาที่อาจนำไปสู่การปิดตัวลงได้ในอนาคต นอกจากนี้ กุลบุตรไม่กล้ามาบวชเรียนทำให้มีปัญหาจำนวนนักเรียนและส่งผลกระทบต่อครูและเจ้าหน้าที่ทางการศึกษา จึงจำเป็นต้องมีการศึกษาเพื่อส่งเสริมแบบมีส่วนร่วมระหว่าง วัด ชุมชน และหน่วยงานราชการ องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน ให้เข้ามาช่วยเหลือในด้านงบประมาณ แหล่งทุน และวิชาการ

2. การจัดการทางสังคมควบคู่กับการสร้างงานสร้างรายได้ท่ามกลางสถานการณ์ปัจจุบัน เช่น สหกรณ์ การนวดแผนโบราณ การผลิตผลิตภัณฑ์ชี้อ้อย และการผลิตดอกไม้จันทน์ เป็นต้น ควรมีหน่วยงานราชการมาช่วยในการให้ความรู้ในเรื่องการผลิต บางกลุ่มขับเคลื่อนงานได้อย่างครบวงจร บางกลุ่มขับเคลื่อนงาน

โดยไร้ทิศทาง คือ เรื่องตลาดและเงินทุนหมุนเวียน ทำให้ขาดความเข้มแข็งในการสร้างงานสร้างรายได้ให้เป็นอาชีพหลักได้ จึงควรมีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการประสานกับหน่วยงานที่มีส่วนรับผิดชอบให้เข้ามาแนะนำแหล่งเงินทุนหมุนเวียน จัดรูปแบบตลาดให้มีพื้นที่สาธารณะในการจัดจำหน่ายสินค้าอันเกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น หาดตลาดภายนอกมารองรับงาน และเดินทางไปศึกษาดูงาน เพื่อนำความรู้มาพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีความก้าวหน้ายิ่งขึ้น

3. การจัดการทางสังคมด้านประเพณี เมื่ออดีตเจ้าอาวาสเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณที่ชุมชนให้ความเคารพนับถือ ทำให้มีพิธีกรรมด้านประเพณีประจำปีสืบเนื่องมายาวนาน ปัจจุบันมีกิจกรรม 2 ด้าน คือ กิจกรรมเกี่ยวเนื่องกับศาสนากับกิจกรรมไม่เกี่ยวเนื่องกับศาสนา แต่จัดขึ้นเพื่อสร้างความบันเทิง สร้างสีสัน และสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน มีหน่วยงานราชการและกลุ่มเยาวชนเข้ามาร่วมกิจกรรมจำนวนมาก แต่ก็เป็นการปลุกฝังค่านิยมวัฒนธรรมในรูปแบบใหม่ ทำให้ชุมชนมุ่งเน้นกิจกรรมด้านประเพณีอิงอาศัยตามรูปแบบหน่วยงานราชการและประธานชุมชนในการจัดกิจกรรมตามงบประมาณที่ได้รับ ทำให้มีค่านิยมทางจิตวิญญาณดั้งเดิมเริ่มเลือนหายไป จนอาจทำให้กลายเป็น “ประเพณีประดิษฐ์” ที่ประชาชนเป็นเพียงผู้ให้ความร่วมมือ จึงควรศึกษาเพิ่มเติมเพื่อฟื้นฟูอนุรักษ์พิธีกรรมดั้งเดิม เช่น การเล่นน้ำสงกรานต์ภายในวัด การทำขนมเดือนสิบของครัวเรือน การมีส่วนร่วมของชุมชนในการทำเรือพระช่วงเทศกาลเข้าพรรษา เป็นต้น

ส่วนประเพณีและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทางศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา และวันเข้าพรรษา มีการจัดกิจกรรมทางศาสนาโดยยึดหลักปฏิบัติแบบดั้งเดิม มีผู้เข้าร่วมในพิธีน้อยลง โดยเฉพาะเยาวชนเริ่มเห็นห่างมากขึ้นเรื่อยๆ มีเพียงผู้ใหญ่ ผู้สูงวัย ประเพณีเหล่านี้ยังขาดการจัดการในรูปแบบใหม่เท่าที่คงอยู่ ยึดหลักปฏิบัติตามแนวทางศาสนาเพียงการอนุรักษ์ สืบสาน แต่ขาดการฟื้นฟูด้วยการร่วมมือกันภายในชุมชน จึงน่าจะมีการทำประชาสังคม

ระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ชุมชน ในการจัดกิจกรรมเพื่อให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมด้วยการจัดรูปแบบกิจกรรมเกี่ยวกับศาสนารูปแบบใหม่ เช่น การหล่อเทียนพรรษาขึ้นภายในวัด การแข่งขันแกะสลักเทียนพรรษา ระดับมัธยมศึกษาและ อุดมศึกษา เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

จूरินทร์ บัวแก้ว. (2540). **วังเจ็ดหัวเมือง (ปัตตานี)**. ปัตตานี: ภาควิชาประวัติศาสตร์และศิลปะ. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

ชัชวาลย์ ทองดีเลิศ. **วิทยาลัยการจัดการทางสังคม**. (ออนไลน์). มีที่: www.thaiknowledge.org. สืบค้นเมื่อ: [16 มีนาคม 2550].

เชษฐา เชษฐสันติคุณ. (2547). **การจัดการความรู้ ของแท้หรือแฟ้ซัน**. รวบทบทเสวนาจากเวทีความรู้ “ศาลายาเย็บ” หมายเลข 1. มหาวิทยาลัยมหิดล สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.).

ทัศนีย์ ลักษณะภิชนชัช. (2548). **การบริหารสังคมกับโครงสร้างสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: มิสเตอร์ก็อปปี.

นพรัตน์ รัตนพงศ์. (2543). **ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดนไทย-มาเลเซีย กรมทหารราบที่ 5**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

ประชิด สุกตะพัฒน์. (2546). **วัฒนธรรมพื้นฐานประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: ภูมิปัญญา.

ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม. (2547). **ความรู้ท้องถิ่น การจัดการความรู้สู่การจัดการทางสังคม**. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยการจัดการทางสังคม.

รัชนี้ ไผ่แก้ว. (2544). **วิถีชีวิตชาวไทยมุสลิมชุมชนหนองจอก**. งานวิจัยได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

สำนักงานคลังจังหวัดปัตตานี. (2550). (ออนไลน์). มีที่: www.pattanitoday.com. สืบค้นเมื่อ: [21 มีนาคม 2550].

อนันต์ วัฒนานิก. (2542). **“หนองจิก: เมือง”**. สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้เล่ม 17. กรุงเทพฯ: สยามเพรสแมเนจเม้นท์.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2548). **ทฤษฎีและวิธีวิทยาของการวิจัยวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.

ข้อมูลสัมภาษณ์

พรณี บุญเกียรติ, เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑวัดมัจลินทวาปีวิหาร. (2550, 28 กุมภาพันธ์), สัมภาษณ์.

สวัสดิ์ แสงทอง, คณะกรรมการวัดมัจลินทวาปีวิหาร. (2550, 7 พฤษภาคม), สัมภาษณ์.